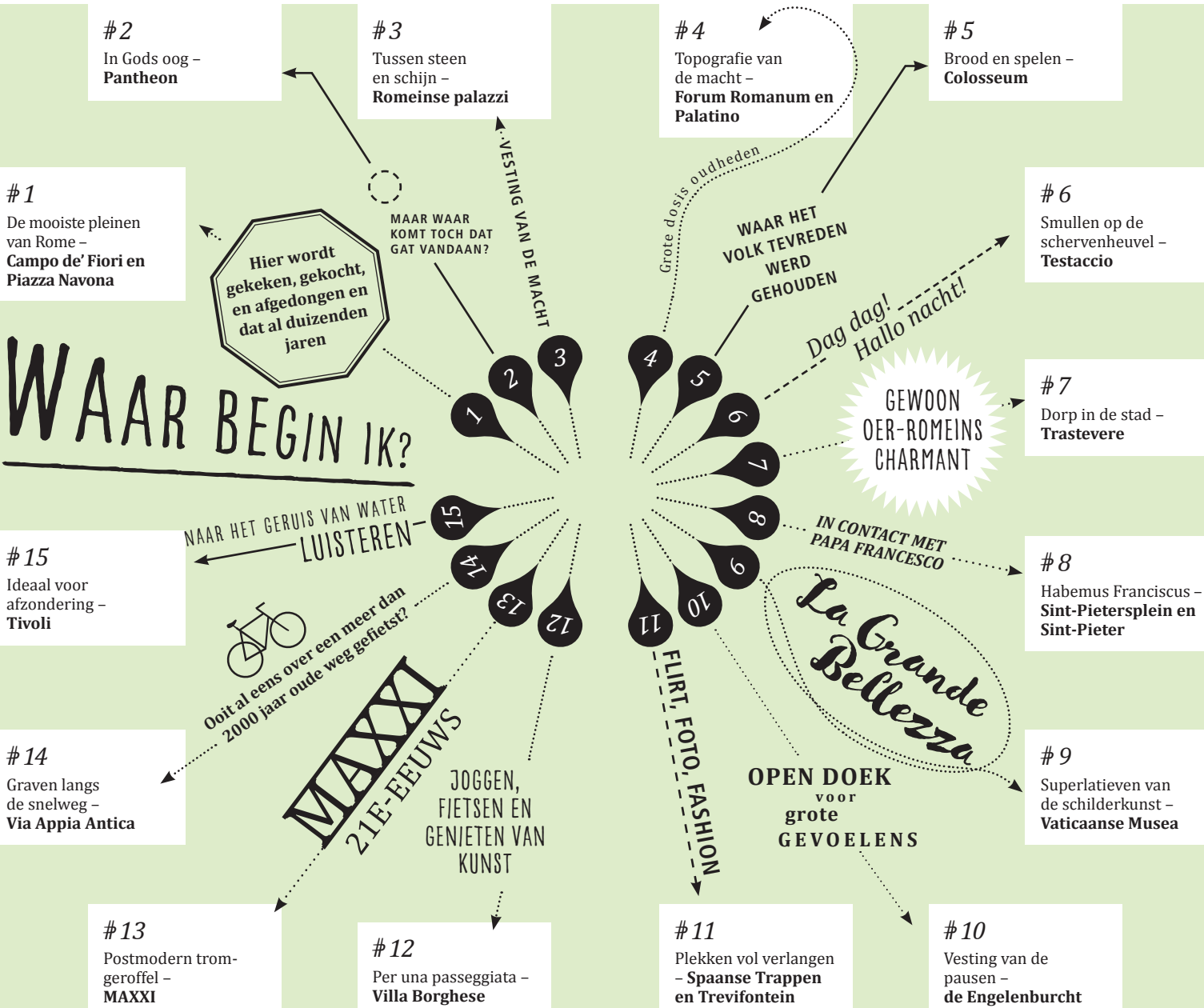

Het kompas van Rome

15 manieren om je onder te dompelen in de stad

#2 Pantheon

Gun jezelf een heerlijk ijsje bij *Cremeria Monteforte* in de *Via della Rotonda* pal naast het Pantheon

tal van belangrijke gebouwen, waaronder het Capitool in Washington.

Onder kerkelijke monumentenzorg

Het fascinerendste bouwwerk uit de Romeinse oudheid werd in 27 v.Chr. onder het consulaat van Marcus Agrippa, de schoonzoon van keizer Augustus, voltooid. Zijn definitieve uiterlijk heeft het echter te danken aan keizer Hadrianus, die het in de eerste helft van de 2e eeuw n.Chr. na een aantal branden liet herbouwen. Van de marmeren bekleding en de vergulde bronzen dakpannen is helaas nauwelijks iets bewaard gebleven – deze vielen in de middeleeuwen ten prooi aan plunderingen. Toen de Barberinipaus Urbanus VIII in de 17e eeuw ook nog het bronzen cassetteplafond uit het voorportaal liet verwijderen om het brons om te smelten tot kanonnen en te verwerken in het baldakijn in de Sint-Pieter, reageerde de bevolking woedend: *‘Quod non fecerunt barbari fecerunt Barberini’* (“Wat de barbaren niet voor elkaar kregen, lukte Barberini”). De ‘plundering’ van Barberini was des te opmerkelijker omdat het Pantheon in die tijd allang een christelijk gebedshuis was: op 13 mei 609 had paus Bonifatius IV het bouwwerk gewijd aan de Koningin van de Hemel en alle martelaren, waarna het de naam Santa Maria ai Martiri kreeg. In de oudheid was het Pantheon vermoedelijk gewijd aan de zeven goden van de planeten, wier beelden binnen in nissen waren opgesteld. In de loop der eeuwen werden de beelden uit de oudheid vervangen door christelijke altaren en grafmonumenten. In de kerk is een aantal Italiaanse koningen bijgezet, evenals de renaissanceschilder Rafaël, wiens graf is getooid met een Madonnabeeld. De koningsgraven worden bewaakt door overtuigde monarchisten.

Het Allerheiligenfeest is nauw verbonden met het Pantheon: paus Bonifatius IV wijdde het Pantheon op 13 mei 609 aan de Maagd Maria en alle martelaren, en wees de vrijdag na Pasen aan als feestdag. Zo'n 100 jaar later werd deze dag door paus Gregorius III voor de stad Rome verplaatst naar 1 november. In de 9e eeuw nam paus Gregorius IV de datum officieel op in de liturgische kalender

Tussen steen en schijn – Romeinse palazzi

Niet gezeurd, maar stevig aangepakt hebben de pausen, kardinalen en edelen bij de bouw van hun woonhuizen in Rome. Heel toepasselijk betekent het Italiaanse woord *palazzo* niet enkel woonhuis, maar ook paleis. De prachtige façades en de geraffineerde inrichting van de Romeinse palazzi getuigen vandaag de dag nog steeds van het nepotisme en de machtswellust van de vroegere kerkvorsten en politieke elites.

In de middeleeuwen verschansten de machtige families zich nog in van kantelen voorziene burchten en hoge torens, maar na de terugkeer van de pausen uit hun ballingschap in Avignon, in 1377, brak een tijd van grote culturele en architectonische bloei aan. In het **Palazzo Venezia** 1 weerspiegelt zich nog duidelijk de overgang van de middeleeuwse militaire architectuur naar de representatieve residentie, waarmee de geestelijke en wereldlijke hoogwaardigheidsbekleders hun macht en liefde voor kunst wilden laten zien.

3

Dat het Palazzo Venezia (links op de foto) aan de Piazza Venezia al tot de renaissancearchitectuur behoort, is vooral te zien aan de zuilengangen rond de binnenplaats

Van *bucatini all'amatriciana* (pasta met een kruidige speksaus) en *trippa alle romana* (rundpers in tomatensaus) tot *coda alla vaccinara* (ossenstaartragout), *coratella* (hart en longen) en niet te vergeten zuiglam: de etablissementen in de wijk serveren nog de **echte Romeinse keuken**. Testaccio is immers de bakermat van de *cucina del quinto quarto* ('keuken van het vijfde kwart', dat wil zeggen het slachtafval dat overbleef nadat de voorste en achterste helft van het geslachte dier waren verkocht). Aangezien de arbeiders geen 'echt' vlees konden betalen, gebruikten ze de restanten uit het abattoir, en zo ontstond de Romeinse armeluiskeuken.

De markt van Testaccio behoort tot de interessantste wijkmarkten van Rome. De kramen met streetfood zijn ideaal voor de lunchpauze

6

Smullen op de schervenheuvel – Testaccio

Testaccio, overdag een rustige woonwijk, veranderde in de avonduren in dé uitgaansbuurt van Rome. Hoewel inmiddels niet alleen meer in Testaccio wordt gefeest, blijft het een eldorado voor de oude Romeinse keuken.

Monte dei Cocci ('Schervenheuvel'), een andere naam voor Testaccio, behoort niet tot de zeven heuvels van Rome, maar heeft niettemin een hoogte van 35 m en een omtrek van circa 1500 m. Hij ontstond door de ophoping van kapotte amforen uit de nabijgelegen haven aan de tegenwoordige Lungotevere Testaccio. Al in de oudheid kampten de Romeinen met verpakkingsafval. In de amforen werd vanaf de tijd van keizer Augustus graan, olijf-

De Città dell'Altra Economia in Testaccio heeft zich volledig gewijd aan de recycling van afvalstoffen. Hoe creatief daarmee wordt omgegaan, wordt keer op keer duidelijk tijdens manifestaties en acties

olie en wijn naar de miljoenenstad getransporteerd. Nadat ze waren geleegd, werden met name de amforen waarin olijfolie was bewaard stukgegooid (in de loop van de eeuwen ongeveer 25 miljoen stuks) – vanwege het bezinzel op de bodem waren ze niet opnieuw te gebruiken. Aan deze scherven (Latijn: *testae*) heeft de wijk zijn naam te danken. In veel horecagelegenheden rond de Testaccioheuvel zijn delen van de schervenheuvel zichtbaar.

Veranderende tradities

Dit gebied bleef tot aan het eind van de 19e eeuw onbewoond; daarna werden er woningen gebouwd voor de werknemers van de nabijgelegen gasfabriek en elektriciteitscentrale Montemartini (tegenwoordig een dependance van de Musei Capitolini, ► blz. 79), de zeep- en glycerinefabriek Mira Lanza (nu de thuisbasis van het Teatro India), het abattoir en de grote markten aan de Via Ostiense. Tegenwoordig wonen in de uit baksteen opgetrokken huizen, vooral aan de overkant van de Via Zabaglia in de richting van de Tiber, naast mensen die er al van oudsher wonen ook studenten. Testaccio heeft zich de afgelopen jaren ontwikkeld tot een trendy uitgaans- en kunstenaarswijk. Maar één ding is niet veranderd: Testaccio is nog steeds de wijk van de *giallorossi*, de fanatieke supporters van de voetbalclub AS Roma, die vroeger op de Campo Testaccio aan de Via Zabaglia trainde. De geel-rood geschilderde supportershomes in de Via Branca en de Via Ghiberti zijn niet over het hoofd te zien.

De buik van Testaccio

Het hart van de als een schaaqbord aangelegde wijk was naast de Piazza S.M. Liberatrice, voor de gelijknamige kerk, lange tijd de Piazza Testaccio, waar vroeger 's ochtends de markt werd gehouden. Die markt is intussen verhuisd naar de **markthalen** op de hoek Via Galvani/Via Franklin. Onder altijd brandende neonverlichting brengen de marktkooplui op hun nieuwe locatie hun waren aan de man, die natuurlijk allemaal uit de regio afkomstig zijn, zoals vis uit Anzio, artisjokken, *puntarelle* (een cichoreisoort) en *cicoria* (cichorei). De markt is echter vooral bekend vanwege de schoenen. Op zaterdag stromen de belangstellenden uit andere wijken toe om bij Cesare (box 40) goedkope merkschoenen aan te schaffen en aansluitend iets te eten bij Ser-

Museumlandschap van Rome

Alle entreebewijzen zijn te koop bij de bezienswaardigheden, sommige ook online. Betalen met een creditcard is niet overal mogelijk. Informatie over alle musea en bezienswaardigheden is te vinden op 060608.it of turismo.roma.it. Veel musea zijn op maandag gesloten; tot de uitzonderingen behoren de musea op het Capitool en in het Vaticaan (waar het op maandag dan ook erg druk kan zijn). Voor een groeiend aantal bezienswaardigheden, zoals de Galleria Borghese, is het verplicht je bezoek van tevoren aan te melden. In nationale musea is de toegang gratis voor bezoekers jonger dan 18 jaar, jongeren van 18 tot 25 jaar betalen €2. In stedelijke musea geldt doorgaans een gereduceerde entreeprijs. Gratis is de toegang in kerken en, elke eerste zondag van de maand, in de stedelijke musea.

Roma Pass: romapass.it, 48 uur €32, 72 uur €52. Gratis toegang tot de eerste (48 uur) c.q. eerste twee (72 uur) bezienswaardigheden, korting bij de daaropvolgende, gratis gebruik van het lokale openbaar vervoer en van de openbare toiletten van het P.stop-netwerk.

NIET AANSLUITEN MAAR LANGS DE RIJ

Voor enkele bezienswaardigheden, waaronder het Colosseum, de Vaticaanse Musea en de Galleria Borghese, kun je voor een paar euro extra vooraf tickets reserveren, wat lange wachttijden voorkomt. Informatie: rome-museum.com of coopculture.it. Tickets voor monumenten en musea kun je telefonisch reserveren via tel. 06 39 96 77 00 of online op coopculture.it. Voor speciale tentoonstellingen betaal je boven op de entreeprijs doorgaans een toeslag (tot €5).

De spiraalvormige wenteltrap in de Vaticaanse Musea

Antieke gebouwen, kerken en musea

Naast de beroemde bezienswaardigheden zijn er nog andere spannende antieke gebouwen en musea in Rome die het leven en de cultuur van de oudheid weergeven. De oude havenstad Ostia geeft een indruk van het dagelijkse Romeinse leven. De vele kerken waarin de renaissance en vooral de barok triomfen vierden, bestrijken een periode van het vroege christendom tot vandaag.

In een nieuw jasje

Ara Pacis Augustae E 3

Dit Altaar voor de Augusteïsche Vrede werd in 9 v.Chr. opgericht als eerbetoon van de Senaat aan keizer Augustus, die de rust in het Romeinse Rijk had hersteld. Op de bas-reliëfs zijn offers van de keizerlijke familie afgebeeld, de genealogie van het Romeinse volk en het gouden tijdperk onder de vrede stichter Augustus. De fel bekritiseerde, sneeuwwitte ombouw is een schepping van de Amerikaanse architect Richard Meier. Vlak ernaast bevinden zich de overblijfselen van het ooit 87 m brede en 40 m hoge mausoleum van Augustus.

Lungotevere in Augusta, arapacis.it, metro A: Flaminio, dag. 9.30-19.30 uur, €10,50/8,50

Klein Colosseum

Teatro di Marcello E 6

Caesar begon met de bouw van dit theater voor vijftienduizend mensen dat in 13 v.Chr. onder Augustus werd voltooid en genoemd naar diens schoonzoon Marcellus. De ordening van de zuilen diende als voorbeeld voor het Colosseum.

Via del Teatro di Marcello, bus H, 23, 63, 81, 280: Teatro Marcello-Ara Coeli, dag. 9-19, 's winters tot 18 uur

Waar de keizers pronkten

Fori Imperiali F/G 5/6

Naast het dichtbebouwde Forum Romanum (► blz. 31) werden vanaf 54 v.Chr. de zogeheten keizerfora aangelegd die zich tegenwoordig uitstrekken aan weerszijden van de Via dei Fori Imperiali. Op het Foro di Traiano imponeren de restanten

van de zuilen van de vijfbeukige Basilica Ulpia, evenals de Zuil van Trajanus, waar op een 200 m lange strook met reliëfs de oorlogen van de keizer tegen de Daciërs zijn afgebeeld. De aangrenzende markthallen van Trajanus waren een winkel- en bestuurscentrum en bieden nu onderdak aan het Museo dei Fori Imperiali.

Via dei Fori Imperiali, metro B: Colosseo; Museo dei Fori Imperiali, Via IV Novembre 94, mercatiditraiano.it, tram 8: Venezia, dag. 9.30-19.30 uur, €13/11

Antieke wellnessstempel

Terme di Caracalla G 8

De 327 bij 337 m grote thermen die keizer Caracalla aan het begin van de 3e eeuw liet aanleggen, boden plaats aan zo'n drieduizend mensen. Ruimten met vloerverwarming, bibliotheken, rust- en sportruimten – ingericht met kostbare beelden, mozaïeken en zitmeubilair – boden ook de eenvoudige Romein de mogelijkheid voor korte tijd in luxe te baden. De imposante ruïnes, beschadigd door aardbevingen en geplunderd door pausen, dienen vandaag de dag als decor voor operatuitvoeringen.

Viale delle Terme di Caracalla 52, metro B: Circo Massimo, di.-zo. 9-19.15 uur, €8/2

Museo Nazionale Romano I

Palazzo Altemps D 4

Antieke sculpturen, waaronder de Ares Ludovisi, de Ludovisitron waarop de uit schuim geboren Aphrodite is afgebeeld, en de Ludovisisarcofaag met tafereelen uit een veldslag tussen Romeinen en barbaren uit de 3e eeuw.